

Wzrost wykorzystania interwencji w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości, ze szczególnym uwzględnieniem sprawy zarzutów dotyczących ludobójstwa oraz praktyki Polski¹

Łukasz Kułaga

dr hab., prof. UKSW, Katedra Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
<https://orcid.org/0000-0003-0784-8293>; e-mail: l.kulaga@uksw.edu.pl

1. Wprowadzenie

5 czerwca 2023 r. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (dalej MTS lub Trybunał) uznał za dopuszczalne deklaracje interwencji 32 państw, w tym Polski, w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa na podstawie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Ukraina przeciwko Federacji Rosyjskiej). Rozstrzygnięcie to miało precedensowy charakter z perspektyw reguł proceduralnych obowiązujących przed MTS. Nigdy wcześniej w żadnym postępowaniu przed haskim Trybunałem nie zgłoszono tylu deklaracji interwencji ani w jednym postępowaniu, ani nawet łącznie we wszystkich na podstawie art. 63 Statutu MTS. Co więcej, w latach 1946–2021 zarówno na podstawie art. 62, jak i art. 63 Statutu jedynie 18 państw wnioskowało o możliwość interwencji.

¹ Stan faktyczny i prawny na 9.08.2024 r.

Równocześnie praktyka dotycząca postępowania w sprawie Ukraina przeciwko Rosji stała się inspiracją również dla interwencji w innych postępowaniach przed MTS, m.in. Gambia przeciwko Mjanmie oraz przede wszystkim w sprawie RPA przeciwko Izraelowi.

W kontekście Polski należy odnotować, że interwencja z 2023 r. miała precedensowy charakter, ponieważ RP po raz pierwszy wzięła udział w postępowaniu spornym przed MTS w historii tego Trybunału². Nawiązała tym samym równocześnie do praktyki okresu międzywojennego, kiedy to Polska była pierwszym w historii Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej (STSM) państwem interweniującym na podstawie art. 63 jego Statutu³.

Mając na względzie powyższe, zasadne jest kompleksowe omówienie problematyki interwencji przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości. Wiąże się to również z faktem, że kwestia ta nie była przedmiotem szczególnego zainteresowania polskich internacjonalistów⁴.

Niniejszy artykuł składa się z trzech części. W pierwszej omówiono zasady interwencji w postępowaniu spornym przed MTS oraz praktykę ich stosowania. Część druga koncentruje się na precedensowej w tym zakresie sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa na podstawie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Ukraina przeciwko Federacji Rosyjskiej). Ostatnia część natomiast pokazuje dalsze możliwe kierunki rozwoju aktywności państw w tym zakresie, w tym w oparciu o najnowszą praktykę z okresu 2023–2024.

² Wcześniej RP przedstawiła uwagi pisemne w postępowaniu dotyczącym opinii doradczej w zakresie zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnego ogłoszenia niepodległości przez Kosowo – zob. <https://www.icj-cij.org/case/141/written-proceedings>.

³ Miało to miejsce w sporze dotyczącym statku Wimbledon (Zjednoczone Królestwo, Francja Japonia oraz Włochy przeciwko Niemcom), PCIJ, Series A, No. 1.

⁴ Por. m.in. R. Szafarz, *Obowiązkowa jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991; A. Kozłowski, *Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości* [w:] *Współczesne sądownictwo międzynarodowe*, t. 1, *Zagadnienia instytucjonalne*, red. J. Kolasa, Wrocław 2009, s. 13–45; B. Kuźniak, *Trybunały haskie* [w:] *Sądy i trybunały oraz pozasądowe sposoby załatwiania sporów międzynarodowych: perspektywa polska*, red. B. Kuźniak, Warszawa 2015, s. 11–29.

2. Możliwość interwencji przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości

Statut MTS⁵ określa dwa warianty interwencji w postępowaniu spornym przed Trybunałem⁶. Po pierwsze, interwencję może złożyć państwo, które ma interes prawny zgodnie z art. 62 Statutu. Po drugie, art. 63 Statutu przewiduje, że interwencję może złożyć każde państwo-strona konwencji, która jest przedmiotem sporu przed haskim Trybunałem. Oba te rozwiązania prawne wymagają pogłębionego omówienia.

2.1. Interwencja państwa, które ma interes prawny

Artykuł 62 Statutu MTS stanowi:

1. Gdyby któreś państwo uznało, że posiada interes natury prawnej, który może być dotknięty przez wyrok w danej sprawie, ma ono prawo zażądać, żeby Trybunał dopuścił je jako interwenienta.
2. Do Trybunału należy decyzja w sprawie tego żądania.

Niemalże identyczny przepis znajdował się w Statucie STSM (również jako art. 62)⁷. Według Christine Chinkin stanowi on „podstawowe narzędzie proceduralne, poprzez które interes państw nieuczestniczących w posiedzeniu jest chroniony przez Trybunał”⁸. Praktyka stosowania tego rozwiązania do niedawna nie była jednak znacząca. W historii MTS wnioski o interwencję na podstawie art. 62 Statutu miały miejsce jedynie w dziewięciu sprawach, aczkolwiek łącznie próbę interwencji podjęło 14 państw⁹. Większość wniosków o interwencję (sześć

⁵ Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z 26.06.1945 r. (Dz. U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).

⁶ Tym samym interwencje należy odróżnić od udziału w postępowaniu o wydanie opinii doradczej przez MTS, o której mowa w art. 65–68 Statutu.

⁷ Statut stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, przewidzianego w artykule 14 Paktu Ligi Narodów (Dz.U. z 1923 r. Nr 106, poz. 839), art. 62: „Jeżeli jakie Państwo uznaje, że w sporze wchodzi w grę jego interes natury prawnej, może zgłosić do Trybunału akcję [jako strona trzecia – przyp. Ł.K.] i prosić go o interwencję. Decyzja należy do Trybunału”.

⁸ C. Chinkin, *Article 62* [w:] *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*, red. A. Zimmermann, K. Oellers-Frahm, C. Tomuschat, C.J. Tams, M. Kashgar, D. Diehl, Oxford 2012, s. 1530.

⁹ Fidzi – w sprawie testów nuklearnych (Australia i Nowa Zelandia przeciwko Francji); Malta – w sprawie szelfu kontynentalnego (Tunezja przeciwko Libii); Włochy – w sprawie szelfu kontynentalnego (Libia przeciwko Malcie); Nikaragua – w sprawie sporu dotyczącego granicy lądowej, wyspy i morskiej (Salwador przeciwko Hondurasowi); Gwinea Równikowa – w sprawie granicy lądowej i morskiej pomiędzy Kamerunem i Nigerią (Kamerun przeciwko

spraw) dotyczyła delimitacji morskich i lądowych terytoriów państw lub stref morskich. Spośród pozostałych dwie sprawy dotyczyły ochrony środowiska naturalnego w kontekście testów nuklearnych, a jedna – immunitetów jurysdykcyjnych państwa. Spośród wspomnianych dziewięciu wniosków o interwencję tylko trzy zostały zaakceptowane przez MTS: Nikaragui w sporze dotyczącym granicy lądowej, wyspy oraz morskiej; Gwinei Równikowej w sporze dotyczącym granicy lądowej i morskiej oraz Grecji w sprawie immunitetów jurysdykcyjnych państwa.

Artykuł 62 Statutu opiera się na dwóch podstawowych założeniach. Po pierwsze, na konieczności posiadania interesu prawnego przez państwo, które chce być dopuszczone do postępowania jako interwenient, a po drugie, na władzy Trybunału w zakresie uznania interwencji za dopuszczalną.

Kwestia rozumienia pojęcia „interesu prawnego”, o którym mowa w art 62 Statutu, była oceniana przez MTS w jednej z pierwszych spraw na jego wokandzie, tj. sprawie złota monetarnego¹⁰. Trybunał odróżnił w niej sytuację, gdy jego rozstrzygnięcie może oddziaływać na państwo nieuczestniczące w postępowaniu, od sytuacji, gdy interes prawny państwa trzeciego stanowi istotę potencjalnego rozstrzygnięcia, tj. np. gdy MTS miałby rozstrzygać o międzynarodowej odpowiedzialności takiego państwa. W tym ostatnim przypadku uznał, że bez względu na istnienie prawa do interwencji Trybunał nie może rozstrzygać tego rodzaju spraw, ponieważ naruszałoby to zasadę jurysdykcji haskiego Trybunału opartą na zgodzie¹¹. Kwestia ta powróciła w sporze dotyczącym granicy lądowej, wyspy i morskiej (Salwador przeciwko Hondurasowi) w związku ze stanowiskiem interweniującej na podstawie art. 62 Statutu Nikaragui, wedle której jej interesy były w tak istotnym stopniu przedmiotem sprawy, że bez jej udziału Trybunał w ogóle nie mógłby wykonywać swojej jurysdykcji¹². MTS zgodził się na uznanie interesu prawnego Nikaragui, ponieważ jedną z kwestii kontrowersyjnych w sprawie

Nigerii); Australia, Wyspy Salomona, Federacyjne Stany Mikronezji, Wyspy Marshalla oraz Wyspy Samoa – w sprawie wniosku o ocenę sytuacji na podstawie § 63 wyroku Trybunału z 20.12.1974 r. w sprawie testów nuklearnych (Nowa Zelandia przeciwko Francji); Filipiny – w sprawie suwerenności nad Pulau Ligitan oraz Pulau Sipadan (Indonezja przeciwko Malezji); Kostaryka oraz Honduras – w sprawie sporu terytorialnego i morskiego (Nikaragua przeciwko Kolumbii); Grecja – w sprawie immunitetów jurysdykcyjnych państwa (RFN przeciwko Włochom).

¹⁰ Sprawa złota monetarnego wywiezionego z Rzymu (Włochy przeciwko Francji, Zjednoczonemu Królestwu Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Stanom Zjednoczonym) – wyrok w sprawie kwestii wstępnej, ICJ Reports 1954.

¹¹ *Ibidem*, s. 32.

¹² Sprawa sporu dotyczącego granicy lądowej, wyspy i morskiej (Salwador przeciwko Hondurasowi, interwencja Nikaragui) – wyrok dotyczący wniosku Nikaragui o zgodę na interwencję, ICJ Reports 1990, § 53.

był zakres zastosowania wyroku Trybunału Sprawiedliwości Ameryki Środkowej z 1917 r. Rozstrzygał on spór między Salwadorem a Nikaraguą i ustanawiał kondominium w Zatoce Fonseca, którego znaczenie w zakresie swoich obowiązków kontestował Honduras. Niemniej, ponieważ Honduras nie wnosił o uznanie wyroku z 1917 r. za nieważny, Trybunał określił, że jego rozstrzygnięcie będzie ewentualnie dotyczyło tylko kwestii kondominium w relacjach Honduras – Salwador. Zatem choć stwierdził istnienie interesu prawnego Nikaragui, nie zgodził się z jej stanowiskiem, że interes ten może być zrównany z istotą przedmiotu sporu w sprawie¹³.

Interwencja na podstawie art. 62 Statutu dotyczy sytuacji, gdy interes państwa „może być dotknięty”. Interwenient nie musi zatem wykazać, że będzie naruszone jego uprawnienie, ale jedynie interes natury prawnej. Równocześnie oznacza to, że niewystarczające jest wykazanie interesu politycznego, gospodarczego lub strategicznego¹⁴. Interwenient nie musi również udowodniać, że jego interes będzie lub powinien być naruszony – wystarczające jest wykazanie możliwości jego naruszenia. Takie ujęcie daje zainteresowanemu interwencją państwu swobodę decyzyjną co do zidentyfikowania swojego interesu prawnego, który może być dotknięty przez decyzję haskiego Trybunału. Niemniej nadal ciężar dowodu przedstawienia konkretnego interesu prawnego, w konkretnych okolicznościach całej sprawy należy do państwa wnioskującego¹⁵.

Zdaniem Christine Chinkin, mimo że tekst art. 62 Statutu MTS daje szeroką możliwość interpretacji „interesu prawnego”, to jednak praktyka Trybunału wskazuje na dość restrykcyjne podejście w tym zakresie¹⁶. W szczególności Trybunał prezentował bardzo wstrzemięźliwe podejście w odniesieniu do wniosków o interwencję w sporach, w których źródłem jego jurysdykcji była umowa dwustronna¹⁷.

W sprawie granicy lądowej, wyspy i morskiej MTS wyjaśnił również, że nawet uznanie prawa państwa do interwencji w konkretnym sporze na podstawie art. 62 Statutu nie oznacza, że przedmiotem interwencji może być cały zakres przedmiotowy sprawy. Przeciwnie, może być nim jedynie ta część sprawy, w odniesieniu

¹³ *Ibidem*, § 73.

¹⁴ Sprawa sporu terytorialnego i morskiego (Nikaragua przeciwko Kolumbii) – wyrok dotyczący wniosku Kostaryki o zgodę na interwencję, ICJ Reports 2011, § 26.

¹⁵ Sprawa sporu dotyczącego granicy lądowej, wyspy i morskiej (Salwador przeciwko Hondurasowi), ICJ Reports 1990, § 61.

¹⁶ C. Chinkin, *op. cit.*, s. 1547.

¹⁷ Sprawa szelfu kontynentalnego (Tunezja przeciwko Libii); sprawa szelfu kontynentalnego (Libia przeciwko Malcie); sprawa suwerenności nad Pulau Ligitan oraz Pulau Sipadan (Indonezja przeciwko Malezji).

do której interes prawny interwenienta został uznany¹⁸. Innymi słowy, jeżeli interwencja ma dotyczyć wszystkich aspektów sprawy toczącej się przed Trybunałem (np. wszystkich roszczeń podniesionych przez powoda), interwenient musi przedstawić dowód na swój interes prawny odrębnie w odniesieniu do każdego indywidualnego elementu pozwu¹⁹. W rezultacie Trybunał niekiedy w sposób bardzo detaliczny badał argumenty przedstawione przez państwa wnioskujące o interwencję, uznając, że mają one zbyt niekonkretny związek ze sprawą, która jest przedmiotem sporu²⁰. W rozstrzygnięciu dotyczącym sporu terytorialnego i morskiego (Nikaragua przeciwko Kolumbii) Trybunał (stosunkiem głosów 9 do 7 odrzucając wniosek Kostaryki o interwencję) przynajmniej do pewnego stopnia zakwestionował sens procedury z art. 62 Statutu, stwierdzając, że „interesy państw trzecich będą, z zasady, chronione przez Trybunał (...) Trybunał chce podkreślić, że ta ochrona jest przyznawana jakimukolwiek państwu trzeciemu, bez względu na to, czy interweniuje w postępowaniu”²¹.

Ostatnie, jak dotąd rozstrzygnięcie, w którym MTS uznał wniosek o interwencję na podstawie art. 62 Statutu, to sprawa immunitetów jurysdykcyjnych (RFN przeciwko Włochom). Trybunał zgodził się na interwencję Grecji, odnotowując, że przy rozstrzyganiu postępowania głównego może być zmuszony do odniesienia się do wyroków greckich sądów w sprawie *Distomo* w celu określenia, czy włoskie sądy naruszyły immunitet RFN, decydując o nadaniu wykonalności tym pierwszym decyzjom. Z tego względu uznał, że Grecja ma interes prawny, który może być naruszony w postępowaniu²².

Trudność w wykazaniu interesu prawnego dla wniesienia skutecznego wniosku zgodnie z art. 62 Statutu wiąże się z kwestią sformułowania celu wniosku wymaganego przez Regulamin Trybunału²³. Według MTS powinien być on

¹⁸ Sprawa sporu dotyczącego granicy lądowej, wyspy i morskiej (Salwador przeciwko Hondurasowi, interwencja Nikaragui), wyrok dotyczący wniosku Nikaragui o zgodę na interwencję, ICJ Reports 1990, § 55.

¹⁹ Por. *ibidem*, § 65–66.

²⁰ Tak w szczególności w zakresie wniosku Filipin w sprawie suwerenności nad Pulau Ligitan oraz Pulau Sipadan (Indonezja przeciwko Malezji).

²¹ Sprawa sporu terytorialnego i morskiego (Nikaragua przeciwko Kolumbii), wyrok dotyczący wniosku Kostaryki o zgodę na interwencję, ICJ Reports 2011, § 86.

²² ICJ Reports 2011, § 25–26; zob. również Ł. Kułaga, *Glosa do wyroku Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 3 lutego 2012 r. w sprawie immunitetu jurysdykcyjnego państwa (Republika Federalna Niemiec przeciwko Republice Włoskiej)*, „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 4, s. 214–229.

²³ Regulamin MTS został przyjęty przez Trybunał 14 kwietnia 1978 r. i wszedł w życie 1 lipca 1978 r., <https://www.icj-cij.org/en/rules>.

powiązany z przedmiotem zawisłego sporu²⁴, ale nie może stanowić próby wniesienia do sprawy nowego sporu lub domagania uznania dodatkowych praw przez stronę trzecią²⁵. W tej perspektywie funkcja interwencji jest określana jako prewencyjna²⁶. Natomiast dopuszczalnym celem może być poinformowanie Trybunału przez państwo wnioskujące o swoich uprawnieniach w celu zagwarantowania, że nie będą one naruszone przez postępowanie²⁷.

Interwencja jest określana przez Regulamin Trybunału jako postępowanie incydentalne (art. 81 oraz art. 83–85), tj. postępowanie, które nie ma na celu zmiany przedmiotu lub stron sporu²⁸. Niemniej w sprawie granicy lądowej, wyspy oraz morskiej Trybunał określił dwie możliwości interwencji w trybie art. 62 Statutu: tj. jako strona lub niestrona. W tym pierwszym przypadku Trybunał uznał, że kwestia jurysdykcji musi być wykazana²⁹. To podejście MTS potwierdził w 2011 r. w wyrokach dotyczących wniosków o zgodę na interwencję Hondurasu i Kostaryki w sprawie terytorialnego i morskiego sporu (Nikaragua przeciwko Kolumbii):

jeżeli Trybunał pozwoli na uzyskanie statusu strony postępowania, państwo interweniujące może wnieść o uznanie jego praw przez Trybunał w przyszłej decyzji, która będzie wiążąca dla tego państwa w zakresie tych aspektów, w odniesieniu do których interwencja została wniesiona zgodnie z art. 59 Statutu. *A contrario*, jak wskazała Izba Trybunału utworzona w celu rozstrzygnięcia sprawy granicy lądowej, wyspy i morskiej (Salwador przeciwko Hondurasowi), państwo dopuszczone do interwencji w postępowaniu jako niestrona nie uzyskuje praw lub staje się podmiotem zobowiązanym, które wiążą się ze statusem strony na podstawie Statutu i Regulaminu Trybunału lub ogólnych zasad prawa proceduralnego³⁰.

²⁴ Sprawa sporu terytorialnego i morskiego (Nikaragua przeciwko Kolumbii), wyrok dotyczący wniosku Kostaryki o zgodę na interwencję, ICJ Reports 2011, § 44.

²⁵ Sprawa szelfu kontynentalnego (Libia przeciwko Maltcie), wyrok dotyczący wniosku Włoch o zgodę na interwencję, ICJ Reports 1984, § 33.

²⁶ R. Abraham, *Speech before the Sixth Committee of the General Assembly (International Court of Justice, 27 October 2017)*, <https://www.icj-cij.org/public/files/press-releases/0/000-20171027-PRE-01-00-EN.pdf>, s. 3.

²⁷ Sprawa sporu dotyczącego granicy lądowej, wyspy i morskiej (Salwador przeciwko Hondurasowi, interwencja Nikaragui), wyrok dotyczący wniosku Nikaragui o zgodę na interwencję, ICJ Reports 1990, § 92.

²⁸ *Ibidem*, § 98.

²⁹ *Ibidem*, § 99; aczkolwiek w tej konkretnej sprawie uznał, że dowodzenie takie nie jest konieczne, zob. § 97.

³⁰ Sprawa sporu terytorialnego i morskiego (Nikaragua przeciwko Kolumbii), wyrok dotyczący wniosku Kostaryki o zgodę na interwencję, ICJ Reports 2011, § 29.

Zgodnie z nowym art. 81 ust. 1 Regulaminu³¹ wniosek o zgodę na interwencję powinien być zgłoszony nie później niż upływ terminu na wniesienie odpowiedzi na skargę. W przypadku gdy wniosek o zgodę na interwencję dotyczy zarzutów wstępnych, powinien być on złożony nie później niż termin wyznaczony na odpowiedź na zarzuty wstępne (nowy art. 81 ust. 3 Regulaminu). Wcześniej termin na wniesienie wniosku był dłuższy i upływał relatywnie późno z perspektywy procesowej wraz z zamknięciem postępowania pisemnego. Takie rozwiązanie było jednak problematyczne. W szczególności dotyczyło to sytuacji, gdy odpowiedź na skargę została złożona znacznie przed upływem terminu lub gdy państwa, uznając jurysdykcję Trybunału na podstawie specjalnego porozumienia, wskazały w nim równocześnie na gotowość akceptacji dodatkowej rundy wymiany dokumentów procesowych³².

2.2. Interwencja państwa-strony traktatu, który jest przedmiotem/podstawą sporu

Interwencję na podstawie art. 62 Statutu należy odróżnić od interwencji, o której mowa w jego art. 63. Mimo tej samej terminologii przepisy te regulują zasadniczo dwa różne rozwiązania prawne. Ten ostatni przepis stanowi:

Art. 63. Interpretacja konwencji, w której stronami są inne państwa niż będące w sporze

1. W razie wysunięcia sprawy interpretacji jakiejś konwencji, w której stronami są inne państwa niż będące w sporze, Sekretarz³³ zawiadomi je o tym natychmiast.

2. Każde państwo, które otrzymało takie zawiadomienie, ma prawo interwencji w procesie; i jeżeli z tego prawa skorzysta, to interpretacja zawarta w wyroku będzie dlań w równej mierze wiążąca.

Porównanie treści omawianych przepisów jednoznacznie wskazuje, że państwo interweniujące na podstawie art. 63 Statutu nie musi wykazywać interesu natury prawnej, który może być dotknięty przez wyrok. *Prima facie* wystarczające

³¹ 28.02.2024 r. MTS zmienił swój regulamin w zakresie interwencji (poprawki weszły w życie 1.07.2024 r.), <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/press-releases/0/000-20240228-wri-01-00-en.pdf>.

³² W szczególności ta ostanía kwestia wymagała rozstrzygnięcia w sprawie dotyczącej suwerenności nad Pulau Ligitan oraz Pulau Sipadan (Indonezja przeciwko Malezji). W wyroku dotyczącym dopuszczalności interwencji Filipin Trybunał uznał, że przedłożenie przez Filipiny wniosku o interwencję 13.03.2001 r. było dopuszczalne, ponieważ mimo zakończenia procedury pisemnej 2.03.2001 r., Trybunał został o tym fakcie poinformowany przez strony dopiero 28.03.2001 r., ICJ Reports 2001 r., § 24–26.

³³ Uważam za bardziej trafne tłumaczenie statutowego pojęcia „Registrar” jako „Sekretarz” niż jako „Pisarz”, jak w polskim Dzienniku Ustaw.

jest bycie stroną traktatu, którego interpretacja jest przedmiotem sporu przed Trybunałem³⁴. Przedmiotowy mechanizm jest spójny z ideą interpretacji traktatów określoną w art. 31 ust. 3 oraz art. 32 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, która zakłada, że stanowiska państw-stron dotyczące interpretacji umowy międzynarodowej mogą stanowić istotny element w tym procesie, który powinien być wzięty pod uwagę³⁵.

Ponadto porównanie obu przepisów pokazuje, że podczas gdy interwencja na podstawie art. 62 wymaga decyzji Trybunału (państwo wnosi o zgodę na interwencję), interpretacja na bazie art. 63 (państwo wnosi deklarację interwencji) jest zasadniczo dyskrejonalnym uprawnieniem państwa. Praktyka pokazała jednak, że to uprawnienie było przedmiotem kontroli ze strony Trybunału, w szczególności czy państwo jest w sytuacji określonej w tym przepisie³⁶. Równocześnie decyzja Trybunału zapada w drodze zarządzenia (ang. *order*) w przypadku deklaracji interwencji, a w formie wyroków w przypadku wniosków o zgodę na interwencję³⁷.

Do 2022 r. na cztery próby interwencji w trybie art. 63 Statutu³⁸ jedna – Salwadoru w sprawie militarnej i paramilitarnej aktywności w i przeciwko Nikaragui nie została zaakceptowana. Trybunał stwierdził niedopuszczalność deklaracji interwencji Salwadoru z uwagi na fakt, że została ona złożona w trakcie postępowania jurysdykcyjnego, choć dotyczyła meritum sporu³⁹. Natomiast deklaracje Mikronezji, Wyp Salomona, Wyp Marshalla i Wyp Samoa nie zostały rozpoznane z uwagi na odrzucenie skargi Nowej Zelandii⁴⁰. Niemniej bez wątpienia zakres i głębokość

³⁴ To wyjaśnienie, na podstawie Statutu STSM, sformułowano już w sprawie statku Wimbledon (Zjednoczone, Królestwo, Francja, Włochy, Japonia przeciwko Niemcom), kwestia interwencji Polski, PCIJ, Series A, No. 1, pp. 1, 12.

³⁵ Szerzej zob. Ł. Kulaga, *Deklaracje interpretacyjne jako instrument transformacji międzynarodowego prawa inwestycyjnego. Ku ograniczeniu aktywizmu sędziowskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, nr 81(3), s. 53–69.

³⁶ R. Abraham, *op. cit.*, s. 1.

³⁷ Aczkolwiek wniosek Grecji na podstawie art. 62 Statutu o zgodę na interwencję został rozstrzygnięty w trybie zarządzenia z 4.07.2011 r.

³⁸ Kuba złożyła deklarację interwencji w sprawie Haya de la Torre, ICJ Reports 1951; Salwador złożył deklarację interwencji w sprawie militarnej i paramilitarnej działalności w Nikaragui i przeciwko niej, ICJ Reports 1984; Mikronezja, Wyspy Marshalla, Wyspy Salomona oraz Samoa złożyły deklarację interwencji w sprawie wniosku o ocenę sytuacji w świetle § 63 wyroku Trybunału z 20.12.1974 r w sprawie testów nuklearnych, ICJ Reports 1995; Nowa Zelandia złożyła deklarację interwencji w sprawie połowów wielorybów w Antarktyce, ICJ Reports 2013.

³⁹ Sprawa militarnej i paramilitarnej aktywności w Nikaragui i przeciwko niej (Nikaragua przeciwko Stanom Zjednoczonym), zarządzenie z 4.10.1984 r. w sprawie deklaracji interwencji Salwadoru.

⁴⁰ Sprawa wniosku o ocenę sytuacji w świetle § 63 wyroku Trybunału z 20.12.1974 r w sprawie testów nuklearnych, ICJ Reports 1995.

kontroli ze strony Trybunału deklaracji interwencji na podstawie art. 63 Statutu jest nieporównywalny z postępowaniem na gruncie art. 62.

Natomiast mechanizm określony w art. 63 wiąże z procedurą uregulowaną w art. 62 Statutu incydentalny charakter obu tych postępowań i wspólne postanowienia dotyczące obu rozwiązań w art. 81–86 Regulaminu Trybunału. Warto przy tym odnotować, że Regulamin w art. 82 ust. 3 niejako modyfikuje postanowienia Statutu, dopuszczając wyjątkowo interwencje również państwa, które nie otrzymało zawiadomienia Sekretarza na temat sporu zawisłego przed Trybunałem. Rozwiązanie to jest o tyle istotne, że praktyka Sekretarza w zakresie stosowania art. 63 ust. 1 Statutu nie zawsze jest jasna. W szczególności Sekretarz nie notyfikuje informacji o sporze stronom Karty Narodów Zjednoczonych⁴¹ czy Statutu MTS, a niekiedy również dokonuje notyfikacji już po wydaniu przez MTS zarządzenia w sprawie środków tymczasowych⁴².

Zgodnie z nową redakcją art. 82 ust. 1 (jak wskazano wcześniej, w lutym 2024 r. MTS zmienił swój Regulamin z mocą od 1.07.2024 r.) deklaracja interwencji powinna być zgłoszona nie później niż upływ termin na wniesienie odpowiedzi na skargę. Termin na jej złożenie został zatem skrócony, ponieważ poprzednia regulacja zakładała, że deklaracja interwencji powinna być złożona nie później niż w momencie otwarcia postępowania ustnego.

Warto wreszcie odnotować, że zmiana z 2024 r. dotyczyła również art. 86 Regulaminu i wprowadziła opcjonalny charakter postępowania ustnego z udziałem interwenientów.

3. Interwencje w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa – etap jurysdykcyjny

26 lutego 2022 r. Ukraina wniosła do MTS skargę przeciwko Rosji w sprawie sporu prawnego w kwestii stosowania, interpretacji i wykonywania Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r. Ukraina dowodziła, że Rosja narusza Konwencję przez twierdzenie o rzekomej zbrodni ludobójstwa w obwodach ługańskim i donieckim oraz przez podejmowanie działań militarnych w Ukrainie rzekomo w celu zapobiegania i karania ludobójstwa⁴³.

⁴¹ *Rosenne's Law and Practice of the International Court: 1920–2015*, red. M. Shaw, vol. III, Brill 2006, s. 1453.

⁴² Sprawa LaGrand (Niemcy przeciwko Stanom Zjednoczonym), ICJ Reports 2001, § 4.

⁴³ Wniosek Ukrainy wszczynający postępowanie z 26.02.2024 r., <https://www.icj-cij.org/case/182>.

W maju 2022 r. 41 państw oraz Unia Europejska wydało Wspólne Oświadczenie, zgodnie z którym jego sygnatariusze wyrazili „wspólną intencję do zbadania wszystkich opcji mających na celu poparcie Ukrainy w jej wysiłkach przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości oraz rozważenie potencjalnej interwencji w tym postępowaniu”⁴⁴. W lipcu 2022 r. Wspólna Deklaracja tego rodzaju została powtórzona w związku ze złożeniem pozwu przez Ukrainę w dniu 1.07.2022 r. w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa. Deklaracja stwierdza jednoznacznie, że sygnatariusze zamierzają interweniować w sprawie przed MTS, ponieważ „w interesie wszystkich Państw-Stron Konwencji o ludobójstwie, a szerzej społeczności międzynarodowej jako całości, jest, aby Konwencja nie była nadużywana lub niewłaściwie stosowana”⁴⁵. Grupa państw popierających obie deklaracje była podobna⁴⁶.

Powyższe oświadczenia zostały zrealizowane w praktyce w okresie od lipca do grudnia 2022 r., kiedy to złożono 33 deklaracje interwencji⁴⁷.

3.1. Przedmiot interwencji w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa

Przedmiot deklaracji interwencji (a później interwencji) został określony przez art. 63 Statutu oraz etap postępowania w sprawie. W rezultacie był on skoncentrowany na interpretacji przepisów Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni

⁴⁴ Ukraine’s application against Russia before the International Court of Justice: joint statement, 20.05.2022, <https://www.gov.uk/government/news/ukraine-joint-statement-on-ukraines-application-against-russia-before-the-international-court-of-justice>.

⁴⁵ Polska sygnatariuszem wspólnej deklaracji w sprawie poparcia dla skargi Ukrainy, która wszczęła postępowanie przeciwko Rosji przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości, 14.07.2022 r., <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/polska-sygnatariuszem-wspolnej-deklaracji-w-sprawie-poparcia-dla-skargi-ukrainy-ktora-wszczela-postepowanie-przeciwko-rosji-przed-miedzynarodowym-trybunalem-sprawiedliwosci>.

⁴⁶ Do drugiej deklaracji przystąpiła dodatkowo Andora. Monako, Palau i San Marino natomiast nie przystąpiły do BiH; podobnie Gruzja i Mikronezja, mimo że były sygnatariuszami wspólnego oświadczenia. Co ciekawe, dwaj sygnatariusze obu tych deklaracji (Japonia i Wyspy Marshalla) nie są stronami Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa.

⁴⁷ Deklaracje były składane w następującej kolejności: Łotwa – 21.07.2022 r., Litwa – 22.07.2022 r., Nowa Zelandia – 28.07.2022 r., Zjednoczone Królestwo – 5.08.2022 r., RFN – 5.08.2022 r., USA – 7.09.2022 r., Szwecja – 9.09.2022 r., Francja – 13.09.2022 r., Włochy – 15.09.2022 r., Polska – 15.09.2022 r., Dania – 16.09.2022 r., Irlandia – 19.09.2022 r., Finlandia – 21.09.2022 r., Estonia – 22.09.2022 r., Hiszpania – 29.09.2022 r., Australia – 30.09.2022 r., Portugalia – 7.10.2022 r., Austria – 12.10.2022 r., Luksemburg – 13.10.2022 r., Grecja – 13.10.2022 r., Chorwacja – 19.10.2022 r., Czechy – 1.11.2022 r., Bułgaria – 18.11.2022 r., Malta – 24.11.2022 r., Norwegia – 24.11.2022 r., Belgia – 6.12.2022 r., Kanada i Niderlandy – 7.12.2022 r., Słowacja – 7.12.2022 r., Słowenia – 7.12.2022 r., – Cypr 13.12.2022 r., Liechtenstein – 15.12.2022 r., zob. dokumenty: <https://www.icj-cij.org/case/182/intervention>.

ludobójstwa dotyczących jurysdykcji haskiego Trybunału, w szczególności art. IX, zgodnie z którym:

Spory pomiędzy Umawiającymi się Stronami, dotyczące wykładni, stosowania lub wykonania niniejszej Konwencji, jak również spory, dotyczące odpowiedzialności państwa za ludobójstwo lub inne czyny wymienione w Artykule III, będą oddawane do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości na żądanie którejkolwiek Strony w sporze.

Analiza przedłożonych interwencji wykazuje znaczącą konwergencję prezentowanych interpretacji Konwencji⁴⁸, co nie jest zaskakujące w świetle opisanych wcześniej deklaracji z maja i lipca 2022 r. oraz ich wąskiego zakresu przedmiotowego. W szczególności wyróżnić można pięć kluczowych elementów argumentów sformułowanych w interwencjach.

Po pierwsze, pojęcie „sporu”, o którym mowa w art. IX Konwencji, powinno być rozumiane w szerokim znaczeniu zgodnie z powszechnym prawem międzynarodowym⁴⁹.

Po drugie, art. IX Konwencji jest wyjątkowo szeroką klauzulą jurysdykcyjną. Potwierdził to MTS w sprawie Bośnia i Hercegowina przeciwko Serbii i Czarnogórze, stwierdzając, że postanowienie to zawiera „jedną wyjątkową cechę odróżniającą go od standardowego postanowienia dotyczącego rozstrzygania sporów”, tj. w szczególności, że jurysdykcja Trybunału „obejmuje te spory, które dotyczą odpowiedzialności państwa za ludobójstwo”⁵⁰. W tym zakresie interwenienci podkreślali, że jurysdykcja haskiego Trybunału na gruncie art. IX dotyczy nie tylko sytuacji stwierdzenia popełnienia ludobójstwa, ale również określenia braku jego popełnienia przez powoda. Taką interpretację potwierdza zawarta w omawianym przepisie formuła „na żądanie którejkolwiek Strony w sporze”⁵¹.

Po trzecie, za szeroką wykładnią art. IX Konwencji przemawia jej przedmiot i cel. Zobowiązania zawarte w Konwencji mają charakter *erga omnes partes*,

⁴⁸ K. Wigard, O. Pomson, J. McIntyre, *Keeping score: an empirical analysis of the interventions in Ukraine v Russia*, „Journal of International Dispute Settlement”, September 2023, vol. 14, iss. 3, s. 323.

⁴⁹ Sprawa zastosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Gambia przeciwko Mjanmie), wyrok dotyczący zarzutów wstępnych, ICJ Reports 2022, § 63.

⁵⁰ Sprawa zastosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Bośnia i Hercegowina przeciwko Serbii i Czarnogórze), wyrok z 26.02.2007 r., ICJ Reports 2007, § 168–169.

⁵¹ Trybunał zaakceptował jurysdykcję w zakresie roszczeń o nienaruszenie zobowiązań konwencyjnych w sprawie kwestii interpretacji i zastosowania Konwencji montrealskiej z 1971 r. w związku z incydentem lotniczym w Lockerbie (Libia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu), wyrok dotyczący zarzutów wstępnych, ICJ Reports 1998.

a zakaz ludobójstwa jest normą *ius cogens*. Takie podejście wspiera również opinia doradcza MTS w sprawie zastrzeżeń do Konwencji o ludobójstwie, w której Trybunał stwierdził, że „Konwencja została wyraźnie przyjęta dla celów humanitarnych i cywilizacyjnych”⁵², a „jej celem jest z jednej strony zabezpieczenie samej egzystencji określonych grup osób, a z drugiej potwierdzenie i przyjęcie najbardziej fundamentalnych zasad moralności”⁵³.

Po czwarte, zdaniem interwenientów, nawet jeżeli oceniane przez Trybunał zachowanie pozwanego naruszałoby również inne normy prawa międzynarodowego, w żadnym stopniu nie wpływało to na kompetencję Trybunału. Zgodnie bowiem z utrwalonym orzecznictwem MTS równoległy spór wynikający z tych samych faktów nie może stanowić przeszkody dla wykonywania jurysdykcji na podstawie Konwencji, która jest przedmiotem kontrowersji, o ile wymogi jej klauzuli rozstrzygania sporów zostały spełnione.

Po piąte wreszcie, w ocenie interweniujących państw art. IX Konwencji przyznaje również MTS jurysdykcję do rozstrzygnięcia sporów dotyczących jej naruszenia poprzez fałszywe lub stanowiące nadużycie zarzuty. Taka sytuacja miałaby miejsce, gdy jedna ze stron Konwencji całkowicie bezpodstawnie zarzucałaby drugiej stronie popełnienie ludobójstwa, a następnie działałaby sprzecznie z prawem międzynarodowym rzekomo w celu zapobieżenia ludobójstwu⁵⁴.

Deklaracje interwencji zostały oprotestowane przez Rosję⁵⁵, co stanowiło pierwszy taki przypadek w historii funkcjonowania MTS. Zarzuty Rosji dotyczyły ukrytej intencji stojącej za przedłożonymi deklaracjami interwencji, naruszenia równości stron i właściwego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, niemożności formułowania deklaracji interwencji na etapie zarzutów wstępnych oraz faktu, że deklaracje mogą przesądzać o istnieniu jurysdykcji Trybunału. Dodatkowo w opinii Rosji deklaracje interwencji nie mogły dotyczyć interpretacji klauzuli rozstrzygania sporów, tj. art. 9 Konwencji oraz wykaczały poza zakres określony w art. 63 Statutu MTS.

⁵² Opinia doradcza w sprawie zastrzeżeń do Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, ICJ Reports 1951, s. 23.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa na podstawie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, zarządzenie z 16.03.2022 r. w sprawie środków tymczasowych, ICJ Reports 2022, § 56.

⁵⁵ Nastąpiło to w formie czterech stanowisk pisemnych: z 17.10.2022 r., z 15.11.2022 r., z 16.12.2022 r. oraz z 30.01.2023 r., zob. dokumenty: <https://www.icj-cij.org/case/182/intervention>.

3.2. Zarządzenie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie deklaracji interwencji w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa

Zarządzenie Trybunału w sprawie deklaracji interwencji w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa z 5.06.2023 r. miało precedensowy charakter, ponieważ po raz w pierwszy w historii 100 lat obowiązywania art. 63 (najpierw w ramach Statutu STMS, a obecnie MTS) formalnie wyjaśniało szereg zagadnień prawnych dotyczących stosowania tego przepisu. Sąd haski był po raz pierwszy skonfrontowany w jednym sporze z liczbą interwencji przewyższającą całą dotychczasową praktykę w tym zakresie. Wreszcie musiał odpowiedzieć na obszerny protest wobec tej praktyki sformułowany przez państwo pozwane. Trybunał stosunkiem głosów 14:1 zaakceptował 32 deklaracje interwencji 33 państw⁵⁶, odrzucając siedem rosyjskich zarzutów. Uznał, że kwestia motywacji państwa wnoszącego deklarację interwencji nie ma znaczenia dla oceny dopuszczalności tej deklaracji⁵⁷. Wyjaśnił, że uznanie deklaracji interwencji nie narusza równości stron lub właściwego sprawowania wymiaru sprawiedliwości⁵⁸. Stwierdził również, że deklaracje interwencji mogą być uznane za niedopuszczalne z powodu nadużycia procesu jedynie w wyjątkowych okolicznościach⁵⁹. Określił, że interwencje na podstawie art. 63 mogą dotyczyć każdego postanowienia Konwencji, które jest przedmiotem postępowania na danym etapie postępowania, w tym klauzuli rozstrzygania sporów⁶⁰. Potwierdził tym samym, że deklaracje interwencji mogą być formułowane zarówno na etapie jurysdykcyjnym, jak i merytorycznym postępowania⁶¹. Jeżeli deklaracja interwencji odnosi się do obu

⁵⁶ Było to drugie zarządzenie w przedmiotowej sprawie. Pierwsze z 16.03.2022 r. dotyczyło środków tymczasowych i nakazywało Federacji Rosyjskiej natychmiastowe zawieszenie operacji wojskowej na terytorium Ukrainy; zagwarantowanie przez Rosję, że jakiegokolwiek militarne lub nieregularne jednostki wojskowe, które mogą być przez nią kierowane, wspierane lub być pod jej kontrolą, nie podejmą dalszych operacji militarnych oraz zobowiązywało obie strony do powstrzymania się przed działaniami zmierzającymi do zaostrzenia lub rozszerzenia konfliktu; szerzej na temat zarządzenia MTS zob. T. Kamiński, P. Kobielski, *Środki tymczasowe w sporze między Ukrainą a Federacją Rosyjską dotyczącym zarzutów popełnienia zbrodni ludobójstwa a kwestia jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2022, nr 2(74), s. 9–48; M. Balcerzak, K. Widlas-Klimsiak, „*Silent leges inter arma?*”: *provisional measures under the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide in the „Ukraine v. Russian Federation case” at the International Court of Justice*, PWPM 2022, vol. XX, s. 251–264.

⁵⁷ Sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa na podstawie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, zarządzenie z 5.06.2023 r. w sprawie deklaracji interwencji, ICJ Reports 2022, § 44.

⁵⁸ *Ibidem*, § 53.

⁵⁹ *Ibidem*, § 57.

⁶⁰ *Ibidem*, § 79.

⁶¹ *Ibidem*, § 68.

etapów postępowania, uznał, że na etapie postępowania jurysdykcyjnego będzie jedynie brał pod uwagę argumenty dotyczącego tylko tego ostatniego⁶². Wskazał wreszcie, że ani Statut, ani Regulamin nie tylko nie zakazują składania wspólnych interwencji, lecz przeciwnie, taka praktyka może nawet pozytywnie wpłynąć na właściwą realizację wymiaru sprawiedliwości⁶³.

Równocześnie haski Trybunał zaakceptował sprzeciw Rosji do interwencji amerykańskiej z powodu zastrzeżenia do konwencyjnej klauzuli rozstrzygania sporów złożonego przez Stany Zjednoczone. MTS stwierdził, że art. 63 Statutu jest oparty na założeniu istnienia domniemanego interesu prawnego w sporze przez fakt, że interwenient jest związany postanowieniami traktatu, którego on dotyczy. W tym kontekście uznał, że „domniemany interes prawny Stanów Zjednoczonych w zakresie interpretacji Konwencji o ludobójstwie, jako strony tego instrumentu nie istnieje w zakresie art. IX”⁶⁴. Zauważył, że wbrew art. 63 Statutu, który określa, że państwo interweniujące będzie związane sformułowaną przez Trybunał interpretacją, ta reguła nie mogłaby mieć zastosowania do Stanów Zjednoczonych, ponieważ na skutek zastrzeżenia nie są one związane tym przepisem.

3.3. Rola interwencji w wyroku jurysdykcyjnym Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa

W dniu 2.02.2024 r. MTS wydał wyrok dotyczący zarzutów wstępnych Rosji⁶⁵. Ocena tego wyroku wykracza poza zakres niniejszego artykułu, stąd główne motywy stanowiska haskiego Trybunału zostaną przedstawione jedynie skrótowo⁶⁶. W rozstrzygnięciu MTS rozróżnił dwa aspekty sprawy. Pierwszym było roszczenie Ukrainy o stwierdzenie, że nie dopuściła się ludobójstwa. W tym zakresie,

⁶² *Ibidem*, § 74.

⁶³ *Ibidem*, § 88.

⁶⁴ *Ibidem*, § 95.

⁶⁵ Sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa na podstawie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, wyrok w sprawie zarzutów wstępnych, ICJ Reports 2024.

⁶⁶ Zob. szerzej M. Milanovic, *ICJ Delivers Preliminary Objections Judgment in the Ukraine v. Russia Genocide Case, Ukraine Loses on the Most Important Aspects*, 2.02.2024, <https://www.ejiltalk.org/icj-delivers-preliminary-objections-judgment-in-the-ukraine-v-russia-genocide-case-ukraine-loses-on-the-most-important-aspects/>; I. Marchuk, A. Wanigasuriya, *The Curious Fate of the False Claim of Genocide: On the ICJ's Preliminary Objections Judgment in Ukraine v. Russia and Beyond*, VerfBlog, 24.02.2024, <https://verfassungsblog.de/the-curious-fate-of-the-false-claim-of-genocide/>; Y. Cao, *The Preliminary Objections Judgment of Genocide (Ukraine v Russia): Implications on 'Packaging and Shoehorning'*, 17.05.2024, <https://opiniojuris.org/2024/05/17/the-preliminary-objections-judgment-of-genocide-ukraine-v-russia-implications-on-packaging-and-shoehorning/>.

stosunkiem głosów 12 do 3, MTS odrzucił wszystkie proceduralne zarzuty Rosji⁶⁷. Drugi aspekt zakładał, że Rosja naruszyła Konwencję, używając siły zbrojnej wobec Ukrainy oraz uznając niepodległość tzw. Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej pod pretekstem rzekomego zapobiegania ludobójstwu. W tym zakresie, stosunkiem głosów 12 do 4, Trybunał stwierdził, że przedmiotowa kwestia wykracza poza zakres Konwencji o ludobójstwie⁶⁸. W rezultacie MTS w istotnym dla Ukrainy aspekcie sprawy nie uznał swojej jurysdykcji, orzekając równocześnie wbrew stanowisku zaprezentowanemu w interwencjach. W tym kontekście zaskoczenie budzi fakt niezwykle lakonicznego potraktowania przez haski Sąd argumentów zaprezentowanych przez interwenientów w zakresie drugiego aspektu sprawy. Trybunał odwołał się do nich jedynie dwukrotnie zawsze łącznie z argumentacją ukraińską, *de facto* zakładając ich identyczność⁶⁹. Również opinie odrębne i opinie indywidualne w bardzo niewielkim stopniu odwoływały się do interwencji⁷⁰, z chlubnym wyjątkiem stanowiska sędzi Charlesworth⁷¹.

Znaczące jest, że fakt interwencji 32 państw, które przedstawiły konkretne propozycje interpretacji Konwencji o zapobieganiu i karaniu ludobójstwa, nie tylko nie przekonały Trybunału, ale nawet nie skłoniły do szerszej refleksji nad przedstawioną w nich argumentacją. Nad tym ostatnim można szczególnie ubolewać, ponieważ takie podejście godzi w legitymizację rozstrzygnięcia Trybunału. Spójna interpretacja traktatu przedstawiona przez ponad 20% państw-stron, która zgodnie z pracami Komisji Prawa Międzynarodowego⁷² i art. 32 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów⁷³ stanowi uzupełniający środek interpretacji, została praktycznie zignorowana przez MTS.

⁶⁷ Sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa na podstawie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, wyrok w sprawie zarzutów wstępnych, ICJ Reports 2024, § 58–118 i 151.

⁶⁸ *Ibidem*, § 131–148 i 151.

⁶⁹ *Ibidem*, § 141 oraz § 145, na ten temat zob. również W. Schabas, *The Damp Squib of Third Party Intervention in Ukraine v. Russia*, 5.02.2024, <https://www.ejiltalk.org/the-damp-squib-of-third-party-intervention-in-ukraine-v-russia/>.

⁷⁰ Sędzia Gevorgian, wiceprzewodniczący Trybunału, interwencjom poświęcił passus w 100% zbieżny ze stanowiskiem Federacji Rosyjskiej w zakresie nadużycia procesu przez liczbę interwencji w sprawie, opinia odrębna, § 17–18; zob. również opinię indywidualną sędziego Iwasawy, § 3.

⁷¹ Opinia odrębna sędzi Charlesworth, § 2.

⁷² Późniejsze porozumienia i późniejsza praktyka w relacji do interpretacji traktatów, Raport Komisji Prawa Międzynarodowego z 2018 r.

⁷³ Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 74 poz. 439).

4. Interwencje w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa – etap merytoryczny

Ograniczenie zakresu sporu przez MTS w rozstrzygnięciu jurysdykcyjnym wpłynęło na zainteresowanie interwenientów udziałem w postępowaniu merytorycznym, w którym ostatecznie wzięła udział mniejsza liczba państw. Niemniej również na tym etapie pojawiły się kwestie o charakterze precedensowym z perspektywy postępowania przed MTS. Po pierwsze, wiązało się to z niejasnością statusu państw, które złożyły swoje deklaracje interwencji o charakterze generalnym, zanim Rosja przedstawiła zarzuty wstępne, inicjując tym samym postępowanie *stricte* jurysdykcyjne. Mając na względzie fakt, że interwencje nie dotyczyły tylko kwestii jurysdykcji, można było domniemywać, że pozostają one nadal skuteczne w zakresie postępowania merytorycznego, aczkolwiek dotychczas nie było tego rodzaju przypadków w postępowaniu przed Trybunałem. Po drugie, pojawiła się kwestia możliwości rozszerzenia zakresu deklaracji poza Konwencję o ludobójstwie, na której koncentrowały się wcześniejsze interwencje. Wreszcie za sprawą Polski (o czym później) w postępowaniu został złożony również wniosek o interwencję w oparciu art. 62 Statutu.

W rezultacie tej złożonej sytuacji prawnej interwenientów sześć państw poinformowało Sekretarza Trybunału, że chce utrzymać swoje deklaracje interwencji bez modyfikacji⁷⁴, osiem państw zmodyfikowało swoje deklaracje interwencji⁷⁵, a dziewięć państw wniosło nowe deklaracje⁷⁶. Ostatecznie zatem na etapie merytorycznym 23 państwa – znów precedensowa liczba – wniosły względnie utrzymały deklaracje interwencji w postępowaniu na podstawie art. 63 Statutu⁷⁷.

Wartym odnotowania wątkiem niektórych nowych deklaracji było nieograniczenie się przez interwenientów jedynie do Konwencji o ludobójstwie, ale przedstawienie również, po raz pierwszy w historii stosowania art. 63 Statutu, interpretacji samego Statutu Trybunału, w szczególności jego art. 41 dotyczącego środków tymczasowych⁷⁸.

⁷⁴ Były to: Rumunia, Portugalia, Francja, Włochy oraz wspólnie Kanada i Niderlandy.

⁷⁵ Były to: Litwa, Łotwa, Nowa Zelandia, Luksemburg, Szwecja, Australia, Zjednoczone Królestwo oraz Dania.

⁷⁶ Były to: Polska, Hiszpania, Estonia, RFN; wspólnie Austria, Czechy, Finlandia i Słowenia; oraz Bułgaria.

⁷⁷ Dziewięć państw, które interweniowały na etapie jurysdykcyjnym, zrezygnowało z udziału w postępowaniu merytorycznym. Należą do nich: Chorwacja, Irlandia, Słowacja, Grecja, Malta, Cypr, Lichtenstein, Norwegia oraz Stany Zjednoczone.

⁷⁸ Declaration of Intervention Under Article 63 of The Statute of The Court Submitted by The Republic of Poland, 23 July 2024, para 46–56; Joint Declaration of Intervention of The Republic of Austria, The Czech Republic, The Republic of Finland and The Republic of Slovenia, 31 July 2024; Joint Declaration of Intervention of The Republic of Austria, The Czech

5. Polska jako interwenient przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa

Jak wskazano wcześniej, interwencja w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa była pierwszą formą zaangażowania Polski w postępowaniu spornym przed MTS po II wojnie światowej. Niemniej należy odnotować, że RP podejmowała interwencje w okresie międzywojennym, w szczególności w pierwszej rozpatrywanej przez Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej (STSM) sprawie dotyczącej statku Wimbledon. Polska początkowo interweniowała na podstawie art. 62 Statutu STSM, argumentując, że towar przewożony przez S.S. Wimbledon miał być dostarczony do polskiego portu wojkowego w Gdańsku. Niemniej mając na względzie, że stanowisko RP odnosiło się również do interpretacji art. 380 traktatu wersalskiego, Polska ostatecznie zmieniła podstawę swojej interwencji na art. 63 Statutu i tak była ona postrzegana przez STMS⁷⁹.

Deklaracja interwencji Polski w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa została złożona 15 września 2022 r.⁸⁰ Polska była siódmym w kolejności państwem składającym deklarację, *ex aequo* z Włochami. Działanie to było poprzedzone uzyskaniem zgody Rady Ministrów podjętej na wniosek ministra spraw zagranicznych⁸¹. Takie rozwiązanie można uzasadnić faktem kompleksowego zaangażowania ministra spraw zagranicznych we wszystkie kluczowe aspekty konsekwencji prawnomiędzynarodowych agresji Rosji przeciwko Ukrainie. Jak wspomniano wcześniej, Rosja złożyła protest względem wszystkich interwencji, w tym polskiej. Polska odpowiedziała na ten sprzeciw pismem z dnia 13.02.2023 r.⁸² W odpowiedzi na zarzuty zaprezentowała pogląd, że kwestia motywacji politycznej Polski nie wpływa w żadnym stopniu na ocenę legalności jej interwencji. Wyjaśniła również, że przywołanie szczególnego charakteru norm wynikających z Konwencji o ludobójstwie miało na celu nakreślenie przedmiotu i celu tej Konwencji, które są istotnym

Republic, The Republic of Finland and The Republic of Slovenia, 31 July 2024; Joint Declaration of Intervention of The Republic of Austria, The Czech Republic, The Republic of Finland and The Republic of Slovenia, 31 July 2024, § 27 oraz § 50–56.

⁷⁹ Sprawa statku Wimbledon (Zjednoczone Królestwo, Francja Japonia oraz Włochy przeciwko Niemcom), kwestia interwencji Polski, PCIJ, Series A, No. 1, pp. 1, 12.

⁸⁰ <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/deklaracji-interwencji-w-sprawie-ukraina-przeciwko-rosji>.

⁸¹ <https://www.gov.pl/web/premier/wniosek-ministra-spraw-zagranicznych-dotyczacy-wyrazenia-zgody-na-zlozenie-przez-polske-interwencji-w-toczonej-sie-przed-miedzynarodowym-trybunalem-sprawiedliwosci-sprawie-zarzutow-dotyczacych-ludobojstwa-na-podstawie-konwencji-w-sprawie-zapobiegania-i-karania-zbrodni-ludobojstwa-ukraina-przeciwko-federacji-rosyjskiej>.

⁸² <https://www.icj-cij.org/case/182/intervention>.

elementem w procesie interpretacji. Zwróciła wreszcie uwagę, że nie uczestniczyła w postępowaniach przed MTS dotyczących legalności użycia siły, co stanowiło jeden z rosyjskich zarzutów. Polska podkreśliła również, że jej deklaracja nie jest sprzeczna z zasadą równości stron oraz wymogami właściwego sprawowania wymiaru sprawiedliwości. W tym zakresie przywołała m.in. rozstrzygnięcie haskiego Trybunału ze sprawy dotyczącej połowów wielorybów w Antarktyce oraz szczególnie znaczenie Konwencji dotyczącej ludobójstwa. Wreszcie Polska stanęła na stanowisku legalności formułowania deklaracji interwencji na etapie jurysdykcyjnym.

Wspomniane już zarządzenie Trybunału z 5.06.2023 r. wyznaczało miesięczny termin na złożenie interwencji. Polska złożyła ją 5.07.2023 r. Argumenty zawarte w tej interwencji, spójne ze stanowiskiem innych interwenientów, zostały przedstawione już w pkt 3.1.

Polska uczestniczyła również w postępowaniu ustnym przed Trybunałem. Nie zdecydowała się przy tym na reprezentację łączną stanowiska na tym etapie, przyjętą przez niektóre państwa UE, i zaprezentowała indywidualnie swoje stanowisko⁸³.

Natomiast interwencja Polski na etapie merytorycznym sprawy miała precedensowy charakter nie tylko w kontekście aktywności procesowej Polski przed haskim Trybunałem, ale również generalne w odniesieniu do całości praktyki państw. Polska jest pierwszym państwem, które interweniując na podstawie art. 63, wskazało Statut MTS (i konkretnie jego art. 41 dotyczący środków tymczasowych) jako istotny traktat wymagający interpretacji w odniesieniu do zawisłego sporu⁸⁴.

Ponadto mając na względzie fakt wniesienia również wniosku o interwencję na podstawie art. 62 Statutu, Polska dołączyła do nielicznej grupy państw, które w jednej sprawie wnioskowały o interwencję na dwóch podstawach równocześnie, tj. art. 62 i art. 63 Statutu MTS. Wcześniej tego rodzaju próby były podejmowane przez Mikronezję, Samoa, Wyspy Marshalla i Wyspy Salomona w 1995 r. w sprawie wniosku o ocenę sytuacji zgodnie § 63 wyroku Trybunału z 20 grudnia 1974 r. w sprawie testów nuklearnych (Nowa Zelandia przeciwko Francji)⁸⁵ oraz w 2024 r. przez Palestynę w sprawie stosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa w Strefie Gazy (RPA przeciwko Izraelowi).

We wniosku o zgodę na interwencję w oparciu o art. 62 Statutu Polska przedstawiła dwa argumenty: charakter zobowiązań Konwencji o ludobójstwie, który zakłada, że każde państwo ma interes prawny w zakresie jej przestrzegania (szerzej koncepcja tej argumentacji została przedstawiona w pkt 6 w kontekście wniosku

⁸³ Sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa (Ukraina przeciwko Federacji Rosyjskiej), wyrok dotyczący jurysdykcji, 2.02.2024 r., ICJ Reports 2024, § 23.

⁸⁴ Declaration of intervention of Poland, 23 July 2024, <https://www.icj-cij.org/case/182>.

⁸⁵ Interwencje nie były oceniane przez MTS z uwagi na fakt, że uznał sprawę wniesioną przez Nową Zelandię za niedopuszczalną.

Nikaragui w sprawie RPA przeciwko Izraelowi) oraz wsparcie udzielane Ukrainie przez Polskę od 2014 r., na której ocenę mógłby wpływać fakt ewentualnego stwierdzenia przez MTS istnienia wiarygodnych dowodów popełniania przez Ukrainę ludobójstwa w tym okresie⁸⁶.

6. Najnowsza praktyka interwencji przez Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości w innych sprawach

Mimo ograniczonej gotowości MTS do dialogu z interwenientami w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa⁸⁷ liczba interwencji w przedmiotowej sprawie bez wątpienia przyczyniła się do większej rozpoznawalności przedmiotowego instrumentu i gotowości jego stosowania przez państwa. Dowodzi tego praktyka w innych sprawach.

W listopadzie 2023 r. Kanada, Dania, Francja, Niemcy oraz Niderlandy (razem), a odrębnie Malediwy, złożyły deklarację interwencji na podstawie art. 63 Statutu w sprawie zastosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Gambia przeciwko Mjanmie)⁸⁸. Wspólna deklaracja interwencji dotyczy interpretacji art. 2 Konwencji, tj. definicji ludobójstwa. W zakresie *actus reus* tej zbrodni stanowisko to wskazuje w szczególności na przemoc na tle seksualnym oraz przeciwko dzieciom. Natomiast w odniesieniu do *mens rea* podkreśla się m.in., że zamiar może być udowodniony również przez dowody poszlakowe. Zauważa się tam również, że przemoc na tle seksualnym oraz przeciwko dzieciom może odgrywać istotną rolę w zakresie udowadniania zamiaru zbrodni ludobójstwa⁸⁹. Malediwy, odmienne w swojej deklaracji interwencji, skoncentrowały się na pozostałych artykułach Konwencji, w szczególności art. 1, 4, 5 oraz 6⁹⁰. 3 lipca 2024 r. MTS wydał zarządzenie uznające przedmiotowe deklaracje interwencji za

⁸⁶ Application for permission to intervene submitted by Poland, 23 July 2024, <https://www.icj-cij.org/case/182>.

⁸⁷ Poza samym rozstrzygnięciem znaczące jest, że sędziowie Trybunału nie zadali pełnomocnikom interwenientów w czasie wystąpień ustnych żadnego pytania, <https://www.icj-cij.org/case/182/oral-proceedings>.

⁸⁸ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar) Canada, Denmark, France, Germany, the Netherlands, the United Kingdom (jointly) and the Maldives file declarations of intervention in the proceedings under Article 63 of the Statute, Press Release, 16.11.2023, www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/178/178-20231116-pre-01-00-en.pdf.

⁸⁹ <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/178/178-20231115-wri-01-00-en.pdf>.

⁹⁰ <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/178/178-20231115-wri-02-00-en.pdf>.

dopuszczalne w zakresie, w jakim dotyczą interpretacji Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa⁹¹.

Kwestia interwencji pojawiła się również w najnowszej sprawie spornej przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości, dotyczącej zastosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa w Strefie Gazy (RPA przeciwko Izraelowi)⁹².

Już 23.01.2024 r., a więc w ciągu mniej niż miesiąca od zainicjowania sprawy, wnioszek o zgodę na interwencję wniosła Nikaragua, co stanowi rekord szybkości w historii tej praktyki przed Trybunałem⁹³. Nie jest to jedyny nowatorski element wniosku. Na podstawie art. 62 Statutu Nikaragua zaprezentowała pogląd, że w pełni podziela stanowisko RPA dotyczące naruszania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa przez Izrael, i wniosła o takie rozstrzygnięcie sprawy przez Trybunał⁹⁴. Swoją interes prawną w sprawie uzasadniła, przywołując orzecznictwo MTS dotyczące zawartych w Konwencji o ludobójstwie zobowiązań *erga omnes partes*⁹⁵, które sprawiają, że „każde państwo-strona ma interes w ich przestrzeganiu w konkretnej sprawie”⁹⁶. W rezultacie stwierdziła, że rozstrzygnięcie Trybunału będzie dotyczyło interesu prawnego Nikaragui, ponieważ jako państwo-strona Konwencji o zapobieganiu i karaniu ludobójstwa jest ona równocześnie podmiotem

⁹¹ Sprawa stosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Gambia przeciwko Mjanmie), zarządzenie dotyczące dopuszczalności deklaracji interwencji, ICJ Reports 2024 r.

⁹² Sprawa została wszczęta przez RPA w dniu 29.12.2023 r. RPA zarzuciła Izraelowi, że popełnia ludobójstwo w stosunku do części grupy palestyńskiej w Strefie Gazy, nie zapobiegł ludobójstwu tamże oraz nie ścigał publicznego podżegania do ludobójstwa. 26.01.2024 r. w rozstrzygnięciu o zastosowaniu środków tymczasowych Trybunał uznał, że posiada *prima facie* jurysdykcję w sprawie, i zobowiązał Izrael do: 1) podjęcia wszelkich środków w celu zapobieżenia ludobójstwu w Strefie Gazy; 2) zapewnienia, że jego siły zbrojne i oddziały pod jego kontrolą nie popełnią ludobójstwa, a także zapewnienia zachowania dowodów domniemanego ludobójstwa; 3) podjęcia środków w celu zapobiegania i karania podżegania do ludobójstwa w Strefie Gazy; 4) zapewnienia zachowania dowodów domniemanego ludobójstwa; 5) podjęcia natychmiastowych i skutecznych działań w celu zapewnienia podstawowych usług i pomocy humanitarnej w Strefie Gazy; 6) przedstawienia raportu Trybunałowi z wykonania środków tymczasowych w ciągu miesiąca.

⁹³ Wniosek o zgodę na interwencję rządu Republiki Nikaragui w sprawie dotyczącej zastosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa w Strefie Gazy (RPA przeciwko Izraelowi), <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240123-int-01-00-en.pdf>.

⁹⁴ *Ibidem*, § 8–9.

⁹⁵ *Ibidem*, § 14.

⁹⁶ Zastosowanie Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Gambia przeciwko Mjanmie), wyrok dotyczący zarzutów wstępnych, ICJ Reports 2022, § 107.

uprawnionym i zobowiązanym w zakresie ewentualnych naruszeń tych praw⁹⁷. Jako cel swojej interwencji Nikaragua podnosi:

(a) ochronę praw Nikaragui wynikających z Konwencji o ludobójstwie oraz uczestnictwo w ustaleniu zakresu obowiązków nałożonych przez Konwencję (b) przestrzeganie zobowiązania do współpracy w celu uwolnienia ludzkości, w niniejszej sprawie w szczególności narodu Palestyńskiego, od plagi ludobójstwa. (...) (d) tak jak RPA podniesienie odpowiedzialności Izraela na podstawie Konwencji o ludobójstwie (...). Intencją Nikaragui nie jest zmiana przedmiotu sporu sprawy wniesionej przez RPA. W tym zakresie Nikaragua rozumie, że jeśli pozwolono by jej interweniować, jako strona w sporze byłaby związana decyzją Trybunału⁹⁸.

Wniosek Nikaragui bez wątpienia ma precedensowy charakter. Po raz pierwszy w historii podejmuje się w nim próbę zrównania rozumienia pojęcia „interesu prawnego”, o którym mowa w art. 62 Statutu, z interesem prawnym państwa-strony traktatu zawierającego zobowiązania *erga omnes partes*⁹⁹. Akceptacja dla takiej interpretacji otworzyłaby drzwi państwom w sprawach opartych na traktatach zawierających zobowiązania *erga omnes* do udziału w postępowaniu już nie tylko ściśle w zakresie interpretacji postanowień takiej umowy (zgodnie z art. 63 Statutu), ale również przez wyrażne opowiedzenie się za stanowiskiem którejś strony w sprawie, w tym również z możliwością znalezienia się w sytuacji współpozywającego. Należy również zauważyć, że choć Trybunał formalnie dopuścił możliwość interwencji w trybie art. 62 Statutu, w wariantcie stawania się przez interwenienta stroną postępowania, w praktyce w historii sporów przed MTS nigdy jeszcze taka sytuacja nie miała miejsca.

Innym państwem, które bardzo szybko przedstawiło gotowość interwencji w omawianej sprawie, bo już 12.01.2024 r., była RFN. Znaczące jest, że jeszcze przed wydaniem rozstrzygnięcia MTS w sprawie środków tymczasowych Niemcy zaprezentowały pogląd, że zarzuty RPA są bezpodstawne z uwagi na jednoznaczny brak

⁹⁷ Wniosek o zgodę na interwencję rządu Republiki Nikaragui w sprawie dotyczącej zastosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, § 15.

⁹⁸ *Ibidem*, § 21.

⁹⁹ Za takim poglądem opowiada się m.in. G. Gaja, *Obligations and Rights Erga Omnes in International Law*, „Annuaire de l'Institut de droit international” 2005, vol. 71, s. 197–198 (Krakow Session, 2005); przeciw takiemu zrównowaniu: B. McGarry, *Mass Intervention?: The Joint Statement of 41 States on Ukraine v. Russia*, 30.05.2022, <https://www.ejiltalk.org/mass-intervention-the-joint-statement-of-41-states-on-ukraine-v-russia/>; J. McIntyre, *Why Nicaragua's Article 62 Intervention in South Africa v. Israel is Potentially Unhelpful*, VerfBlog, 11.02.2024, <https://verfassungsblog.de/why-nicaraguas-article-62-intervention-in-south-africa-v-israel-is-potentially-unhelpful/>.

zamiaru popełnienia ludobójstwa po stronie Izraela¹⁰⁰. Takie stanowisko wzbudziło pewną niejasność, na który ze statutowych wariantów interwencji strona niemiecka zamierza się powołać. Równocześnie fakt, że RFN tak szybko i jednoznacznie opowiedziały się za Izraelem w przedmiotowej sprawie, wzbudził szereg protestów, zarówno ze strony państw trzecich, jak i niektórych Specjalnych Sprawozdawców Rady Praw Człowieka¹⁰¹. Mając na względzie, że ostatecznie RFN zdaje się dążyć do interwencji w trybie art. 63 Statutu, praktyka tego państwa, które trzeci raz (Ukraina przeciwko Rosja, Gambia przeciwko Mjanmie, RPA przeciwko Izraelowi) będzie prezentowało pogląd dotyczący interpretacji tego samego traktatu, pokazuje inny, ważny aspekt zagadnienia – kwestię zachowania spójności prezentowanych stanowisk. W sprawie Gambia przeciwko Mjanmie Niemcy (wspólnie z innymi interwenientami) postulowały szeroką interpretację zamiaru, w tym w związku z aktami wymierzonymi w dzieci. Dotychczasowe deklaracje niemieckich decydentów politycznych zdają się wskazywać, że w sprawie RPA przeciwko Izraelowi argumentacja prawna w tym zakresie może być znacznie bardziej wstrzemięźliwa¹⁰².

Warto odnotować, że wiele innych państw zadeklarowało już gotowość do interwencji w przedmiotowej sprawie. Należą do nich Belgia na podstawie art. 63 Statutu¹⁰³, Jordania oraz inni członkowie Ligi Państw Arabskich i Organizacji Współpracy Islamskiej¹⁰⁴. Dotychczas deklaracje na tej podstawie złożyło już sześć państw: Kolumbia, Libia, Palestyna (która również złożyła wniosek o interwencję na podstawie art. 62 Statutu), Meksyk, Hiszpania oraz Turcja. Zainteresowanie przedmiotową sprawą powoduje, że prawdopodobne jest, iż liczba interwenientów przekroczy liczbę interwencji w sprawie Ukraina przeciwko Rosji¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Erklärung der Bundesregierung zur Verhandlung am Internationalen Gerichtshof, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/erklaerung-der-bundesregierung-zur-verhandlung-am-internationalen-gerichtshof-2252842>.

¹⁰¹ S. Talmon, *Germany Rushes to Declare Intention to Intervene in the Genocide Case brought by South Africa Against Israel Before the International Court of Justice*, 15.01.2024, <https://gpil.jura.uni-bonn.de/2024/01/germany-rushes-to-declare-intention-to-intervene-in-the-genocide-case-brought-by-south-africa-against-israel-before-the-international-court-of-justice>.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ „Belgium wishes to participate and share its interpretation of Article 2 of the 1948 Convention, which defines the concept of genocide”, Belgium to provide International Court of Justice with its interpretation of genocide, 11.03.2024, <https://www.brusselstimes.com/960091/belgium-to-provide-international-court-of-justice-with-its-interpretation-of-genocide>.

¹⁰⁴ *Jordan backs South Africa ICJ genocide file against Israel over Gaza atrocities*, 5.01.2024, <https://www.newarab.com/news/jordan-backs-south-africa-icj-genocide-file-against-israel>.

¹⁰⁵ Dla porównania w postępowaniu dotyczącym wydania opinii doradczej przez MTS w sprawie prawnych konsekwencji polityki i praktyk Izraela na okupowanych terytoriach palestyńskich, w tym we Wschodniej Jerozolimie, na etapie pisemnym uczestniczyło 57 państw i organizacji międzynarodowych, zob. <https://www.icj-cij.org/case/186>.

7. Konkluzje

Precedensowa liczba interwencji w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa (Ukraina przeciwko Federacji Rosyjskiej) miała fundamentalne znaczenie dla rozwoju tego mechanizmu proceduralnego dotyczącego postępowań spornych przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości.

Warto odnotować, że spowodowała ona konieczność wyjaśnienia przez Trybunał wielu niedoprecyzowanych zagadnień proceduralnych. Należało do nich m.in. uznanie prawa do interwencji również na etapie jurysdykcyjnym, akceptacja dla wspólnych interwencji czy oddzielenie kwestii trybu interwencji od stojących za nimi motywacji politycznych. W rezultacie można spodziewać się większej gotowości państw do interwencji również na etapie jurysdykcyjnym postępowania przed MTS, co potwierdza aktualna praktyka państw w sporze RPA przeciw Izrael. Wcześniej to właśnie niepewność co do akceptacji deklaracji interwencji na etapie jurysdykcyjnym powodowała, że Malediwy, Kanada i Niderlandy, mimo zapowiedzi interwencji już w początkowym okresie postępowania w sprawie Gambia przeciwko Mjanmie¹⁰⁶, zwlekaly do czasu wydania wyroku w sprawie zarzutów wstępnych.

Ponadto sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa pokazała, że nawet spór dwustronny może być potencjalnym narzędziem ochrony interesu wspólnotowego¹⁰⁷. Taka możliwość ujawnia się zatem już nie tylko przez zainicjowanie sporu na podstawie traktatów zawierających zobowiązań *erga omnes partes*, co jako pierwsza uczyniła Belgia w sporze przeciwko Senegalowi¹⁰⁸, ale również przez udział w postępowaniu jako strona trzecia.

Wreszcie skala interwencji w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa – można by rzec – ośmieliła państwa do korzystania z przedmiotowego mechanizmu na szerszą skalę. Tylko od 2022 r. w dwóch innych sprawach 12 państw złożyło deklarację interwencji w trybie art. 63 Statutu oraz dwa wnioski o zgodę na interwencję w trybie art. 62 Statutu. Równocześnie szereg innych państw zadeklarowało,

¹⁰⁶ <https://www.dhakatribune.com/world/202336/maldives-to-intervene-at-icj-in-support-of> oraz Joint statement of Canada and the Kingdom of the Netherlands regarding intention to intervene in The Gambia v. Myanmar case at the International Court of Justice, 2.09.2020, <https://www.government.nl/documents/diplomatic-statements/2020/09/02/joint-statement-of-canada-and-the-kingdom-of-the-netherlands-regarding-intention-to-intervene-in-the-gambia-v.-myanmar-case-at-the-international-court-of-justice>.

¹⁰⁷ B. Bonafé, *The collective dimension of bilateral litigation: The Ukraine v Russia case before the ICJ*, „Questions of International Law”, 30.11.2022, s. 30, <https://www.qil-qdi.org/the-collective-dimension-of-bilateral-litigation-the-ukraine-v-russia-case-before-the-icj/>.

¹⁰⁸ Ł. Kułaga, *Glosa do wyroku Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 20 lipca 2012 r. w sprawie obowiązku osądzenia lub wydania (Belgia przeciwko Senegalowi)*, „Przegląd Sejmowy” 2013, nr 2.

że w najbliższym czasie zamierzają skorzystać z tego instrumentu. Można by zatem powiedzieć, że „the World Court”, jak zwyczajowo jest nazywany MTS, coraz dobitniej zaczyna zaskakiwać na to miano również z perspektywy formalnego zainteresowania zawisłymi przed nim sprawami spornymi. W tym kontekście zaskakująca jest wstrzemięźliwość haskich sędziów w zakresie szerszej aprobaty dla tej praktyki. Dowodem na to jest nie tylko brak wejścia w dyskusję z argumentami interwenientów w rozstrzygnięciu jurysdykcyjnym w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa z 2.02.2024 r., ale również zmiana Regulaminu Trybunału (co znaczące – również z lutego 2024 r.) – skracająca terminy na złożenie interwencji oraz formułująca uznaniowy charakter postępowania ustnego w przypadku interwencji na podstawie art. 63 Statutu. Można odnieść wrażenie, że Trybunał wręcz zaniepokoił się zwiększonym zainteresowaniem i praktyką interwencji, aczkolwiek zmiana Regulaminu mogła być również podyktowana potrzebą usprawnienia postępowania.

Wreszcie należy wyrazić satysfakcję z powrotu Polski, jako interwenienta, do Pałacu Pokoju po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej. Niewątpliwie udział w postępowaniu w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa miał swoją specyfikę podyktowaną zakresem art. 63 Statutu, etapem postępowania spornego oraz dążeniem interwenientów do zachowania pewnej spójności argumentacyjnej. Niemniej jednak zdobyte doświadczenie bez wątpienia może owocować w przyszłej praktyce RP. Potwierdzają to precedensowe interwencje Polski sformułowane zarówno na podstawie art. 63, jak i art. 62 Statutu w fazie merytorycznej przedmiotowej sprawy.

Streszczenie

Sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa (Ukraina przeciwko Federacji Rosyjskiej) ma precedensowy charakter z perspektyw reguł proceduralnych obowiązujących przed MTS. Nigdy wcześniej w żadnym postępowaniu przed haskim Trybunałem nie zgłoszono tylu deklaracji interwencji ani w jednym postępowaniu, ani nawet łącznie we wszystkich na podstawie art. 63 Statutu MTS.

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej omówiono zasady interwencji w postępowaniu spornym przed MTS oraz praktykę ich stosowania. Część druga koncentruje się w tym zakresie na sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa. Ostatnia część natomiast pokazuje dalsze możliwe kierunki rozwoju aktywności państw w tym zakresie, w tym w oparciu o najnowszą praktykę z okresu 2023–2024. Wyjątkowa liczba interwencji w sprawie zarzutów dotyczących ludobójstwa spowodowała ona konieczność wyjaśnienia przez Trybunał wielu niedoprecyzowanych zagadnień proceduralnych. Należało do nich m.in. uznanie prawa do interwencji również na etapie jurysdykcyjnym, akceptacja dla wspólnych interwencji czy oddzielenie kwestii trybu interwencji od stojących za nimi motywacji politycznych.

W rezultacie można spodziewać się większej gotowości państw do interwencji również na etapie jurysdykcyjnym postępowania przed MTS, co potwierdza aktualna praktyka państw w sporze RPA przeciw Izrael.

Ponadto odnotowano, że Polska jest pierwszym państwem, które interweniując na podstawie art. 63, wskazało Statut MTS (i konkretnie jego art. 41 dotyczący środków tymczasowych) jako istotny traktat wymagający interpretacji w odniesieniu do zawisłego sporu. Wreszcie, praktyka Polski polegającą interwencji w jednej sprawie na podstawie zarówno art. 62 i 63 Statutu będzie po raz pierwszy przedmiotem oceny przez MTS.

Słowa kluczowe: Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, interwencja, konwencja o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, postępowanie incydentalne, sprawa zarzutów dotyczących ludobójstwa

The increasing use of interventions in proceeding before the International Court of Justice, with particular relevance for the allegations of genocide case and the practice of Poland

Abstract

The allegations of genocide case (Ukraine v. Russian Federation) is unprecedented from the perspective of the procedural rules before the ICJ. Never before in any proceedings before the World Court have so many declarations of intervention been made either in one proceeding or even collectively in all proceedings under Article 63 of the ICJ Statute.

The article consists of three parts. The first discusses the modalities of intervention in litigation before the ICJ and the practice of applying them. The second part focuses on allegations of genocide case in this respect. The final part, in turn, shows further possible developments in states' conduct concerning interventions, including based on recent practice from 2023-2024. The exceptional number of interventions in the allegations of genocide case resulted in the need for the Court to clarify a number of procedural issues. These included the recognition of the right to intervene also at the jurisdictional stage, the acceptance of joint interventions or the separation of the question of the mode of intervention from the political motivations behind them.

As a result, a greater willingness of states to intervene also at the jurisdictional stage of proceedings before the ICJ can be expected, as confirmed by the current practice of states in the South Africa v. Israel dispute.

In addition, it was noted that Poland is the first State to intervene under Article 63 that has identified the ICJ Statute (and specifically its Article 41 on provisional measures) as a relevant treaty requiring interpretation in relation to a pending dispute. Finally, it is the Poland's specific practice of intervening in a single case under both Articles 62 and 63 of the Statute that will be for the first time assessed by the Court.

Key words: International Court of Justice, intervention, convention on prevention and punishment of the crime of genocide, incidental proceeding, allegations of genocide case